

41-ASIS RESPUBLIKINIS JAUNŲJŲ FILOLOGŲ KONKURSAS

2009 m. balandžio 8–9 d. Vilniuje įvyko 41-asis Respublikinis jaunųjų filologų konkursas (toliau – JFK). Šis neabejotinai svarbiausias filologinei kūrybai neabejingo jaunimo sambūris savo amžiumi gerokai lenkia ne tik jo dalyvius ir kai kuriuos jų mokytojus, bet ir vieną kitą vertinimo komisijos narį, todėl pastarieji (jiems priklauso ir šių eilučių autorė) turbūt turėtų skaitytis su renginio solidumu ir daugiau klausytis didesnę patirtį turinčių kolegų, tobulinti savo kvalifikaciją ir saikingiau postrinauti apie konkurso esmę, prasmę, problemas, rezultatus ir t. t. Na, arba bent jau prabilti apie tai be perdėto angažuotumo, visiško noro. Kaip tik tokio noro vedama ir norėčiau pasidalyti viena kita mintimi, kilusia prieš šiųmetį konkursą, jo metu ir po jo besidarbuojant prie tautosakos sekcijoje dalyvauti pakviestų moksleivių darbų ir belaukiant kitų metų tautosakinio JFK „derliaus“.

Daugybę metų keliavęs po įvairias Lietuvos vietas, JFK antrus metus iš eilės šurmuliavo po Vilniaus universiteto skliautais. Žinoma, iš įvairiausių šalies kampelių sugužėjusiam kūrybingam jaunimui porą dienų praleisti mūsų seniausioje *alma mater* – gražus ir reikšmingas įvykis, tačiau konkurso metu ne kartą šmėkštelėdavo (ypač rengėjų ir vertinimo komisijos narių pokalbiuose) nostalgijos intonacijos, prisimenant ankstesnes renginių jaukaus lokalumo suteikdavusias konkurso keliones vis į kitą Lietuvos regioną.

Kaip ir kiekvienais metais, kartu su poezijos, prozos, publicistikos, literatūros kritikos bei kalbos sekcijomis darbuotasi ir tautosakos

sekcijoje, kurios ekspertai, likus maždaug mėnesiui iki konkurso, gavo 23 įvairius tautosakinius moksleivių darbus iš Ukmergės, Radviliškio, Kėdainių, Tauragės, Kauno, Skuodo, Kelmės, Panevėžio, Ignalinos, Palangos rajonų ir miestų. Po darbų recenzavimo Lietuvių literatūros ir tautosakos institute buvo atrinkti ir į Jaunųjų filologų konkursą pakviesti keturiolika moksleivių. Susirinkę VU Filologijos fakulteto Germanistikos seminaro auditorijoje, jie kartu su mokytojais pristatė savo darbus.

Visos JFK sekcijos turi išskirtinumą ir savitumą. Ir visai natūralu, kad kiekvienos sekcijos atstovams dažnai atrodo, kad jie yra patys kūrybiškiausi, darbščiausi, originaliausi. Prisiminiau VU Filologijos fakulteto dekaną Antaną Smetoną konkurso metu pasakytą pašmaikštavimą apie šiemet kaip niekad gausų poezijos sekcijos dalyvių skaičių: „Jeigu jūs visi tapsite poetais, lietuvių poeziją gali ištikti devalvacija.“ Tuomet pagalvojau: o štai jeigu tie viso labo keliolika tautosakos sekcijoje dirbusių moksleivių taptų profesionaliais humanitarais folkloristais, išties būtų nuostabu... Taigi vienas tautosakos sekcijos ypatumų – joje tikrai negausu dalyvių, tiksliau – darbų (mat dažnas jų turi po du ar net tris autorius). Šiuo ypatumu galėtume „dalytis“ nebent su kolegomis kalbininkais, sulaukusiais šiemet ne ką daugiau dalyvių. Tačiau taip buvo ne visada: konkurso istorija rodo, kad tautosakos darbų būdavo kur kas daugiau ir įvairesnių. Ne paslaptis, kad dažnai apsisprendimą dalyvauti JFK lemia mokytojo paskatinimas, užvedimas ant kelio renkantis temą, palydėjimas atliekant patį kūrybinį darbą. Folkloro rinkimas, tvarkymas, tyrinėjimas šiuo metu tikrai toli gražu nėra populiarūs mokytojų liuanistų veikla, tad menkas ir moksleivių suintere-

suotumas. Todėl šių metų konkurse dalyva-
vęs nemažas būrys moksleivių iš Ukmergės,
Radviliškio rajonų, kuriuose dirba daugybę
metų tautosakine veikla užsiimantys ir nuo-
latos į JFK moksleivius palydintys mokyto-
jai, kaip tik ir džiugino tuo nepertraukiamu
tautosakinio darbo tęstinumu. Antra vertus,
labai rūpi ir kitos Lietuvos vietovės, iš ku-
rių sulaukiame vos po vieną kitą darbą, o kai
kurios apskritai daugybę metų „tyli“. Tikrai
nemanau, kad ten nėra erdvės jaunųjų tauto-
sakininkų veiklai. Galbūt stinga informacijos
apie patį JFK, gal mokytojai neįsijaučia didelių
sentimentų tradicinės kultūros fiksavimui ir
studijoms?

JFK pamatinė idėja – skatinti jaunimo
kūrybiškumą. Tautosakos darbų atveju būtina
kalbėti apie specifinį kūrybiškumą. Atrodytų,
kur jau čia ta kūryba, kai tiesiog susirandi
(dažniausiai mokytojo padedamas) gerą dai-
nininką, iškalbų pasakotoją ar aktyvią giedo-
tojų grupę, nueini pas juos, įjungi aparatūrą
ir įrašinėji, retkarčiais šio bei to paklausda-
mas ar apskritai iš anksto parengtos anketos
klausimus skaitydamas. Na, o jeigu dar ir visą
situaciją rikiuojantis mokytojas prie šono...
Ir vis dėlto kūrybinis pradus tautosakininko
darbe gyvybiškai aktualus. Norėčiau kalbėti
pirmiausia apie *santykio* kūrybiškumą, apie
kurį, beje, gražiai ir išsamiai ne kartą šiemet
kalbėjo ir patys moksleiviai, konkurso metu
pristatydami savo darbus. Galėčiau drąsiai
teigti, kad visi folklorą užrašinęję jaunuoliai
(žinoma, kalbu apie nuoširdžius ir sąžiningus
darbų autorius) patiria jiems patiems labai ne-
tikėtų atradimų. Patiria būtent per santykį su
kitu, dažnai vyresnės kartos, todėl įspūdingos
gyvenimo patirties nestokojančiu žmogumi.
Tiek ankstesniais metais, tiek šiemet sulau-
kėme darbų, kuriuose moksleiviai pristato iš
savo senelių ar kitų vyresnės kartos giminai-
čių užrašytą tautosaką. Iš esmės visais šiais
atvejais tiek darbų įvaduose, tiek konkursi-
niuose pristatymuose moksleiviai prabyla
apie juos asmeniškai nustebinusią ir giliai
širdį palietusią patirtį. Prisėdę atviresniam
pabendravimui su artimesniais ar tolimesniais
giminaičiais, jie dažnai išgirsta niekada anks-
čiau negirdėtų savo šeimos ir giminės istori-

jos detalių, tarsi iš naujo susipažįsta su nuo-
gimimo šalia jų esančiais šeimynykščiais. Na
o tu, kurie tautosakinės medžiagos leidžiasi
ieškoti ne į pateiktųjų namus, o į žiniasklaidos
ar interneto „tyrus“, laukia nemenkas kūry-
biškumo išbandymas, atsirenkant reikiamus
šaltinius, ieškant įdomiausio sukaupėtų duo-
menų pateikimo ir pristatymo būdo.

Besigilinant į šiais metais tautosakos
sekcijai pateiktų darbų tematiką, pirmiausia
kristalizuojasi dvi kryptys, kuriomis eina,
tiesa, jau ne pirmus metus, jaunieji tautosaki-
ninkai: pirmoji, sakytume, tradicinė, atspin-
dinti vis dar aktualų ir populiarių daugiau ar
mažiau įprastų tautosakos rinkinių sudarymo
darbą, antroji rodo aktyvias naujų tiriamųjų
objektų paieškas, pagal išgales ir gebėjimus
susipažįstant su naujausiomis šiuolaikinės
lietuvių folkloristikos tendencijomis.

„Klasikinių“ ar jiems artimų rinkinių šie-
met gauta nemažai. Juose – ne tik dažniau-
siai iš vyresnių žmonių užrašyta tradicinė
tautosaka – dainos, pasakos, sakmės, anek-
dotai, smulkioji tautosaka ir kt., bet ir nau-
ji „žanrai“: šiuolaikiniai tikėjimai, sapnai,
liaudies medicinos duomenys, internetinis
bei telefoninis folkloras, atsiminimai ir net
žmonių gyvenimo istorijos. Rinkinių apim-
tis labai įvairi: nuo poros dešimčių iki kelių
šimtų puslapių. Nuolatiniai JFK dalyviai iš
kelių Ukmergės miesto bei rajono mokyklų
šiemet dirbo surėmę pečius – kartu suorga-
nizavo ekspediciją Šešuolių apylinkėse ir
sukauptos medžiagos pagrindu parengė net
kelis stambius rinkinius: „Ką papasakojo,
padainavo, pagiedojo Šešuolių krašto žmo-
nės“ (Gabrielė Usonytė, Ukmergės Duksty-
nos pagrindinė mokykla, mokytoja Elvyra
Augustinavičienė), „Liaudies medicinos gy-
dymo būdai: liaudies medicina – raktas nuo
sveikatos skrynios“ (Karolina Petraškaitė,
Kristina Steponavičiūtė, Ukmergės „Šilo“
vidurinė mokykla, mokytoja Milda Pusvaš-
kienė), „Ukmergės krašto pasakojamoji tau-
tosaka“ (Ieva Čepaitė, Neringa Matulionytė,
Ukmergės „Šilo“ vidurinė mokykla, mokyto-
ja Janė Juzėnienė) ir kiti.

Kita tema diskusijai – tiriamieji tautos-
kos darbai. Šiemet, kaip ir kiekvienais metais,

gavome kelis rašinius, kuriuose moksleiviai imasi folkloro ar mitologijos studijų. Tokiuose darbuose tyrimų objektu kartais tampa vien tik iš teorinės mokslinės literatūros bei šaltinių publikacijų pažįstama medžiaga, o kartais, pasitelkus mokslo autoritetus, nagrinėjama pačių moksleivių susirinkta tautosakinė žmonių kūryba. Akivaizdu, kad antrasis kelias sunkesnis (prireikia nemažai laiko ne tik temai aktualios literatūros atrankai ir analizei, bet ir tiriamajai medžiagai surinkti ir sutvarkyti), bet aiškiai patikimesnis ir, manyčiau, kur kas įdomesnis, stovintis ant tvirtesnio pagrindo. Kaip tik tokiu laikytinas Kražių (Kelmės r.) gimnazisčių Agotos Juozapaitytės ir Sonatos Kvietkutės darbas „XX a. istorijos įvykių atspindžiai Bronislovo Zybarto prisiminimuose“; jame – autorių kartu su mokytoja Emilija Kvietkuviene įrašytas ir gana tiksliai iššifruotas ilgas pateikėjo pasakojimas, tapęs pagrindu maždaug pusę darbo užimančiam tyrimui. O štai skaitant konkursui atsiųstus rašinius, kurie dažniausiai vien tik referuoja (deja, toli gražu ne visada nurodant referuojamo teksto šaltinį...) rimtus mitologijos bei tautosakos tyrinėjimus, susidaro įspūdis, kad jų autoriai nelabai susivokia, kodėl kaip tik tokio tyrimo ėmėsi, kodėl iš daugybės prieinamų spausdintų šaltinių rinkosi tik vieną ar du. Tokiu būdu orientacija į labai „mokslišką“ rašymą ima ir nuskamba kaip atsitiktinių citatų kratynys, prismaigstytas tokių pat atsitiktinių tautosakos kūrinių intarpų. Rašant tiriamuosius darbus ypač svarbi moksleivių konsultuojančių mokytojų pozicija. Ne paslaptis, kad, degdami noru padėti, mokytojai, užuot padavę meškere, ima ir įduoda moksleiviams jau sugautą žuvelę, suskubdami ne tik taisyti, bet ir perrašinėti darbus.

Prieš pat konkursą skaitinėju internete aptiktus besirengiančių važiuoti į konkursą moksleivių virtualius pašnekesius ir komentarus. Bene dažniausiai jie vieni kitų klausinėjo, kaip rengtis konkursui, kaip reikėtų pristatyti darbus: kaip atrodyti, ką kalbėti ir pan. Išties suprantamas jų jaudulys, kai po ilgo ir dažnai nelengvo triūso prie paties darbo, po ilgai derintų susitikimų su tautosakos pateikėjais, po įrašų šifravimui ir rinkimui kom-

piuteriu paaukotų ilgų vakarų ir savaitgalių dar reikia stoti prieš bendraminčių auditoriją ir pristatyti savo kūrinių žodžiu. Besiklausantų pristatymų, ne kartą sukirbėdavo mintis: kodėl visų šitų pastebėjimų nebuvo pačiame darbe... Pristatymo metu labai gražiai atiskleidžia visa atlikto darbo laboratorija, nes jeigu tikrai sąžiningai padirbėjai, visada turėsi ką papasakoti. Juolab kad pati darbų pristatymo atmosfera buvo palanki ir geranoriška. Pastebėjau, kad tiek moksleiviai, tiek mokytojai atidžiai vieni kitų klausosi, dalijasi patirtimi ir pastebėjimais. Šiomet kvietėme kalbėti ne tik moksleivius, bet ir jų darbų vadovus. Nemažai kalbėta apie tarpinę JFK grandį – rajonuose vykstančią darbų analizę ir atranką. Reikia pripažinti, kad ištis stinga informacijos, kaip vyksta šis konkurso etapas.

Konkurso nugalėtojais tautosakos sekcijoje šiemet tapo kolektyvinis Grinkiškio (Radviliškio r.) Jono Poderio vidurinės mokyklos moksleivių Gitos Barkauskaitės, Inetos Barkauskaitės ir Andriaus Semionovo darbas „Senieji Grinkiškio parapijos giesmininkai“ (mokytojai Audra ir Klemas Indriekai). Jų darbas tikrai įspūdingas tiek turiniu, tiek apimtimi, tiek sukauptos medžiagos techniniu parengimu.

Dar vienas tautosakos sekcijai pateikiamų darbų išskirtinumas susijęs su jų išliekamąja kultūrine verte. Turbūt ne visi konkurso dalyviai žino, kad didžioji šios sekcijos darbų dalis – tiek konkurso laimėtojų, tiek kitų, į patį konkursą nepakviestų, dalyvių – perduodama Lietuvos tautosakos archyviui, esančiam Lietuvos literatūros ir tautosakos institute. Po atidaus vertinimo atsisakoma tik aiškiai netinkamų ir nepatikimų darbų: pasi-taiko klastočių, labai aplaidžių „sumestų“, nepagrįstai pretenzingų „kūrinių“. Taigi net ir į patį konkursą nepakviestas dažno darbo autorius patenka (tikrąja to žodžio prasme) į Lietuvos kultūrą, prisideda prie ne vieną šimtmetį besitęsiančio lietuvių folkloro rinkimo ir išsaugojimo. Šių metų JFK tautosakos sekcijos darbai taip pat jau perduoti Lietuvos tautosakos archyviui.

Vita Ivanauskaitė

PROFESORIAUS NORBERTO VĖLIAUS SKAITYMAI

2009 m. balandžio 9 d. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute įvyko mokslinė konferencija „Profesoriaus Norberto Vėliaus skaitymai“. Ją surengė Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, parėmė Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas. Pranešimus skaitė vienuolika dalyvių iš Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto, Kultūros, filosofijos ir meno instituto, Vytauto Didžiojo universiteto, Šiaulių universiteto, Molėtų krašto muziejaus.

Konferenciją atidarė ir įžanginę kalbą pasakė Dainius Razauskas. Jis akcentavo, kad konferencija skirta profesoriui Norbertui Vėliui atminti ir vyks „po Vėliaus vėliava“ – į dvasinę puotą susirinkę jo bendraminčiai pristatys naujausius tyrimus iš baltų mitologijos ir religijos, folkloristikos, etnologijos, literatūrologijos, liaudies kosmologijos, kultūros antropologijos. Šių tyrimų tikslai ir rezultatai nukreipti į žmogaus sielą, į dvasinės kultūros ir pasaulėžiūros ugdymą – į tai, kas vartotojiškoje šiandienos visuomenėje dažnai nepelnytai nuvertinama. Įsivaizduokite galiną mersedesą, sakė D. Razauskas, važiuojantį klaidinga kryptimi; geriau jau važiuoti zaporožiečiu, bet ten, kur reikia. Tik humanitariniai mokslai gali žmogui į rankas įduoti tą vairą, su kuriuo pavyks pasirinkti tinkamą kryptį. O mitologija tarp humanitarinių mokslų užima išskirtinę padėtį. Tirdami mitopoetinį pasaulėvaizdį, aiškindamiesi simbolines jo dėmenų prasmes, sužinome, kaip pasaulį matė ir kaip sugebėjo jame gyventi mūsų protėviai.

Pirmasis savo pranešimą skaitė Rolandas Kregždys, tyrimo objektu pasirinkęs 1249 m. Kristburgo sutartyje minimą dievybę *Curche*. Kadangi viduramžių lotynų kalba parašytas tekstas ne kartą buvo išverstas klaidingai, jis pradėjo nuo sutarties fragmento tekstologinės analizės, o paskui nuosekliai nagrinėjo dievybės vardo etimologiją, funkcijas, garbinimo ritualus. Mitologijos ir religijos temą tęsė Elvyra Usačiovaitė. Ji auditorijai papasakojo apie baltų žynius, remdamasi rašytinių šalti-

nių duomenimis (X a. žiniomis apie šv. Adalberto krikščioniškąją misiją, Petro Dusburgo ir Mato Pretorijaus veikalais).

Trys pranešėjos mitologiniu aspektu gvildeno įvairias tautosakos problemas. Giedrės Šukytės pranešime „Kumelė lietuvių pasakojamojoje tautosakoje“, trumpai aptarus kumelės atsiradimą (etiologinės saktės), daugiausia dėmesio skirta kumelės personažui stebuklinėse pasakose: išvaizdai, funkcijoms, kumeliukų vedimui (ir su tuo susijusiems vaisingumo ir erotiškumo motyvams), stebuklingiems pasivertimams, skirtumams ir analogijoms su žirgo personažu. Giedrė Buftenė lietuvių priežodį *Ant to peilio boba Rygon nujotų* lygindama su lenkų, rusų, anglų, vokiečių, olandų atitikmenimis nustatė vaizdo metaforos kilmę. Priežodis susidarė tais laikais, kai visoje Europoje buvo besąlygiškai tikima raganomis; archajiškuose jo tekstuose, kuriuos išlaikė kelios vokiečių ir olandų tarmės, kalbama apie raganą, ant peilio jojančią į Bloksbergą. Vėliau dėl eufemizacijos proceso ragana nustota minėti, priežodžio raidoje sustiprėjo humoristiniai motyvai. Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė ieškojo totemizmo atspindžių šeimos papročiuose. Pirmiausia aptarė vištos / gaidžio aukojimą per gimtuves ir krikštynas, ritualinį kiaušinių, vištienos valgymą per palankynas. Atskleidė ir kitų paukščių – gegutės, pelėdos, apuoko, kranklio / varnos – sakralumą lietuvių pasaulėjautoje, įvairius su jais susijusius tikėjimus ir prietarus. Antroji pranešimo dalis buvo skirta vilko ir meškos, kaip gimdyvės zoomorfinių pavidalų, analizei archajiškose pirties dengimo apeigose. Apžvelgti meškos kulto reliktai vestuvių papročiuose (svočios ir jaunųjų apdainavimai, persirengėliai). Išryškintos sąsajos su vilkų šventėmis Bulgarijoje, kai kuriais latvių tikėjimais.

Jolanta Zabulytė pranešimą „Dėl stogastulpių kilmės: nauji argumentai“ papildė gausia vaizdine medžiaga. Profiliuoti antkapiniai stulpai, kurie galėtų būti stogastulpių prototipas, aptinkami ne tik Lietuvoje, bet ir kitose Europos šalyse: Ukrainoje (puošti Gyvybės medžiu), Bulgarijoje (skirtingų formų vyrams, moterims ir vaikams), Karijijoje,

Vengrijoje (kelių tipų, yra antropomorfinių su protėvių atvaizdais). Antkapiniai stulpai neturi įrašų, informacija juose užkoduota simboliniais ženklais. Lietuvoje stogastulpiai vyravo Žemaitijoje: nuo XIX a. pradžios statyti pakelėse, kryžkelėse, kapinėse. Populiariūs jie buvo ir Lenkijoje (vėliau išstūmė kryžiai), Karelijoje (unikalios formos – „nupjautu laivo priekiu“). Sentikių medinio stulpo *golubec* stogelis, kaip tikima, buvo „namelis“ vėlei. Archajiški kelioms tautoms būdingi keturkampiai stulpai su paprastu stogeliu, turėję keletą nišų atvaizdams, urnoms su pelenais. Detaliai pristatyti kitų šalių duomenys leidžia spėti apie lietuvių stulpų sąsajas su žmogaus figūra. Skirmanto Valento pranešimas „Akmuo šiuolaikinėje lietuvių poezijoje: lingvistinis ir / ar mitologinis pėdsakas?“ išsiskyrė sklandžia taisyklinga kalba ir įtaigumu. Poetinis tekstas paradigmatis, hierarchinis, jame kvazimorfemos sujungia ir tai, ko lingvistikoje sujungti neįmanoma (plg.: akmuo-paminklas-atminimas). Ritmika poezijoje svarbesnė už žodį, o žodžiai kartais derinami dėl banalios priežasties – formų tinkamumo (pvz., akmens-vandens-rudens, akmuo-žmuo ir pan.). Pranešėjas, aiškindamas semantiškai labai komplikuotus Sigito Gedos ir Vlado Braziūno eilėraščių fragmentus, pateikė įdomių įžvalgų apie akmens mitologiskumo raišką šiuolaikinėje poezijoje. Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė aptarė mitopoetiką Norberto Vėliaus ir Gintaro Beresnevičiaus prozoje vaikams. Joje pristatomos populiarios lietuvių mitinės būtybės. Abu autoriai, iš esmės teisingai jas apibūdindami, sąmoningai šiek tiek transformuoja, kad įgytų patrauklių mažiesiems skaitytojams bruožų ir taptų įsimintinos. G. Beresnevičiaus aitvarai daug valgo, tempia blizgius daiktus, nebijo prie stalo susikurti lauželį. Spalvingi ir kiti jo sukurti personažai: kaukai, giriniai, laumės, Puškaitis, bezdukai. N. Vėliaus kaukai – du maži pliki žmogeliukai, „naktinės būtybės“, kartais užbaigiantys vaikų nebaigtus darbus, o kartais siaučiantys kaip nesuvaldomi padaužos. Vasarą jie leidžia po rožių keru, o joms nuvytus, įsikuria po krūmo šaknimis. Su kaukais bendrauja tik vaikai (Rūtėlė), suaugusie-

ji jų nemato. Pranešėja pabrėžė, kad abiejų autorių meninė vaizduotė niekur neprasilenkia su mitologine ir tautosakine medžiaga. Talentingai parašytos knygelės liudija, kokios vientisos asmenybės buvo jų autoriai. Šį pranešimą papildė Ramunė Vėliuvienė, primindama, kad G. Beresnevičius abi savo knygeles vaikams rašė tikslingai, o N. Vėlius net tokios minties neturėjo. Jo knygelė (išleista jau po mirties) atsirado iš vakarinių pasakojimų sūnui ir dukrai. R. Vėliuvienė keletą pasakojimų įrašė į magnetofono juostelę, padėjo iššifruoti. Pats N. Vėlius neturėjo laiko rimtai atsidėti šiam darbui.

Paskutinę konferencijos dalį, skirtą mitiniam pasaulėvaizdžiui ir jo dėmenims aptarti, pradėjo Daiva Vaitkevičienė pranešimu „*Laimė kaip kepurė*: galvos dangos mitologiniai aspektai“. Kepurės / skarelės uždėjimas ir nuėmimas neretai suvokiami kaip apeiginiai ir magiški veiksmai. Pavyzdžiui, gerai žinomas gimtųjų paprotys, kai netikėtai užėjusiam žmogui nutraukiama kepurė (grąžinama tik už išpirką), sakant, kad „kūdikis biednas, nieko neturi“. Tai figūratyvinis veiksmas, jo esmė – laimės, dalios linkėjimas naujagimiui. Laimė – substancija, perduodama per kepurę. Griežtos etiketo ir apeiginės normos reglamentuoja kepurės dėvėjimą laidotuvių, vestuvių, krikštynų metu. Toliau pranešime buvo nagrinėjami latvių gimtųjų papročiai ir dainos, kuriose minima po pirties stogą vaikštinėjanti didžiakuodė („su kepurėle“) višta. Taip apdainuojama moterų deivė Laima, kurios buveinė, pasak latvių tikėjimų, yra po galva / pagalvėje. Dėl to ir kepurė siejama su laimės konceptu. Tiek lietuviai, tiek latviai kepurės išmetimą į viršų traktuoja kaip laimės linkėjimą, o metimą į žemę prilygina nepagarbai arba blogiems linkėjimams. Jonas Vaiškūnas gilinasi į ožio ceremonijos prasmę, išryškindamas kosmologinius aspektus. Piemenų žaidimą *ceremonija* pavadino Balys Buračas ir Jurgis Elisonas. Spalio pabaigoje–lapkričio pradžioje baltas ožys buvo tris kartus vedamas aplink beržą, į kurį įsilipęs vienas piemuo sakydavo pamokslą / oraciją; iš ožio elgsenos piemenys sprendavo, ar jau šals ir snigs (tai reikšdavo ganymo pabaigą),

ar dar lis lietus. Pranešėjas su ritualu siejo keletą minėto žaidimo momentų: ožio vedimą ratu (plg. dangaus šviesulių judėjimą), ožio kėlimą į viršų (plg. mitą apie dangun įkeltą herojų Ožiaragio žvaigždynė), projekciją į dangaus skliautą, siužeto kosmologiskumą ir kt. Labiausiai rytų Lietuvoje buvęs populiarus piemenų žaidimas XX–XXI a. sandūroje yra vėl dirbtinai atgaivinamas. D. Razauskas perskaitė pranešimą „Dievo vaikaitis: Žmogaus vieta lietuvių kosmologijoje“. Kiek Dievas turi vaikų? Baltų mitologijoje numanomi mažiausiai du – Saulė ir Mėnulis. Išeitų, kad Saulė ir Mėnulis yra sesuo ir brolis (tą patvirtina mįslių duomenys), bet tai nesutrukdė jiems tapti vyru ir žmona. Incestas tarp dievų neretas reiškiny ir nėra smerktinas. Mėnulio vaikai – Žemė ir žvaigždės (etiologinių sakmių duomenimis). Bet kiti tautosakos žanrai, ypač našlaičių ir karo dainos, teigia, kad Saulės ir Mėnulio vaikas gali būti ir žmogus (plg., „mėnulis – mano tėvelis, žvaigždelės – seselės“). Pasakose ir sakmėse dažnai minimas Dievas senelis. Žemėje gyvenančių žmonių sielos – Dievo vaikaičiai. Painius šeimos ryšius ir šeimyninio kodo terminus pranešėjas aiškino įtikinamai argumentuodamas ir pasiremdamas plačiu kontekstu – latvių, indų, iranietų medžiaga. Po konferencijos įvyko diskusijos.

Pranešimų pagrindu parengtus straipsnius numatoma skelbti „Tautosakos darbuose“.

Džiugu, kad ištesėtas pernykštis pažadas pakartotinai surengti „Profesoriaus Norberto Vėliaus skaitymus“ ir taip įteisinti juos tarp nuolatinių Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto renginių.

Giedrė Bufienė

RITUALŲ AMŽINUMAS, NEPAISANT METAMORFOZIŲ

Galima teigti, kad kaip tik tokią išvadą suformulavo dvi dienas (2009 m. balandžio 17 ir 18 d.) Vilniuje vykusio tarptautinė moksline konferencija „Ritualų metamorfo-

zės: nuo archaikos iki postmoderno“, kurią surengė Kultūros, filosofijos ir meno bei Lietuvių literatūros ir tautosakos institutai. Konferencijoje pranešimus skaitė 27 mokslininkai ir tyrėjai iš Bulgarijos, Italijos, JAV, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Naujosios Zelandijos, Prancūzijos, Rumunijos, Rusijos, Slovėnijos ir Suomijos.

Sveikindamas susirinkusius konferencijos dalyvius, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto direktorius dr. Mindaugas Kvietkauskas pajuokavo, kad net ši priedermė – šeimnininkams tarti įžangos žodį – taip pat yra ritualas, sukurtas prieš tūkstantmečius ir vis toks pat svarbus.

Pirmąją konferencijos pranešimą „Samių būgnas – šamanų ritualų dvasinis tarpininkas“ skaitė viešnia iš Suomijos, dr. Hee Sook Lee-Niinioja. Ji prisistatė pati esanti samė ir paaiškino, kad samiai – tai vietinė tauta, sudaranti etninę mažumą Norvegijoje, Švedijoje, Suomijoje ir Rusijoje. Pagal samių religiją, šalia materialaus pasaulio čia pat gyvavo ir dvasinis, todėl šamanas bendraudavo su dvasiomis, paleisdamas savo sielą į kelionę, jas pažadindamas apeiginiu būgnu. Simboliniai ženklai ir piešiniai ant būgno trimis lygiais formuluoja tam tikrus kreipinius į tam tikrus dievus.

Prof. habil. dr. Algis Uždavinys pranešime „Pakilimo priemonės senovės egiptiečių ir neoplatonikų ritualuose“ nagrinėjo legendiniam egiptiečių žyniui Byčiui priskiriamą visuotinio demiurginio žodžio koncepciją, vadinamųjų galios žodžių ir regimųjų simbolių vaidmenį tiek senovės egiptiečių šventyklų liturgijoje, tiek chaldėjų pavyzdžiu sekančių neoplatonikų apeigose, kurios lyginamos su tam tikrais Indijos tantrizmo ir šaivizmo elementais.

Po tokių plačių geografinių bei chronologinių ekskursų pritiko dr. Jurgos Sadauskienės pranešimas „Apeiginių dainų retorika vėlyvajame folklore“, kuriame aptartos literatūrinės kilmės didaktinės dainos, XIX a. antrojoje pusėje įsigalėjusios lietuvių žodinėje tradicijoje. Šios dainos tradicinėje kultūroje gyvavo kartu su didaktine poezija ir senosiomis liaudies dainomis, vis labiau tap-

damos anonimiškomis ir vis daugiau perimamos senojo folkloro bruožų. Išnagrinėjusi bent septynetą didaktinių ir apeiginių dainų sąsają, J. Sadauskienė daro išvadą, kad net intensyviais tradicinės kultūros kaitos laikotarpiais populiarių tekstų turinys ir raiška yra diktuojami ne tiek kintančių kultūros normų, kiek bendro visuomenės sąmoningumo ir žodinėje tradicijoje nuo seno įsigalėjusių formuluočių.

Antroji pirmosios dienos sesija buvo skirta religijos ritualams. Prof. dr. Anja Zalta Bratuž (Slovėnija) skaitė pranešimą „Mišių ritualas ir individualizavimo procesas“, prof. dr. Massimo Leone (Italija) – „Religiniai ritualai šiuolaikiniuose Vakarų miestuose – semiotinis požiūris“, kuriame aptarta, kaip šiuolaikinių miestų reikšmė gali būti pakeičiama dėl religinių ritualų. Prof. habil. dr. Anitos Stasiulanės (Latvija) pranešimas „Ritualinis teosofų elgesys“ parengtas pagal trejus metus vykdytą projektą „Visuomenė ir gyvenimo būdas: link socialinės harmonijos stiprinimo per subkultūrinių bendruomenių žinias“.

Trečiojoje sesijoje literatūrologai ir menotyrininkai perskaitė septynis pranešimus.

Mitopoetinėje erdvėje nuolatos veikiančius poeto ir folkloristo sukurtus personažus, esančius už sociumo ribų, priklausančius tiek realiam, tiek universaliam pasauliams, pristatė Kristina Bačiulienė pranešime „Pasaulio kontūrai gimimo ir mirties cikle: Marcelijaus Martinaičio poezijos rinkiniai *Kukučio baladės* ir *K. B. įtariamasis*“. Dr. Rima Pociūtė ir Ieva Viltrakytė C. G. Jungo analitinės psichologijos kontekste gvildeno temą „Mitų atspindžiai ir ritualų reliktai Broniaus Radevičiaus romane *Priešaušrio vieškeliai*“. „Atgailos, aukos ir apsisvalymo ritualo simbolika Bernardo Brazdžionio poezijoje“ – dr. Silvijos Rakutienės pranešimas, kuriame teigiama: „Literatūra ir religija susivienija simbolių pasaulyje, kuriame nepertraukiamas atgailos, aukos ir apsisvalymo ritualo kartojimas tampa ne tik santarvės su savimi, bet ir pasaulio išlikimo garantu.“

Ritualo traktuotė muzikos kūrinuose aptarta dr. Ingos Jankauskienės pranešime. Elena Sakalauskaitė, pasirinkusi temą „Pras-

mės ilgesys-ritualų apraiškos šiuolaikiniame mene“, klausė: „Ar šiuolaikinėje dailėje yra vietos ritualui, ir jei taip, kokia ji?“

Intriguojanti doktoranto Juozapo Blažiūno tema: „Ritualiniai vienaragių medžioklės ypatumai“. Autorius mėgino atskleisti tarp savęs susipinančių realybės ir vaizduotės fenomeną. Dr. Jekaterina Lavrinec pranešime „Miesto choreografija: ritualai, kūnas, emocijos“ pateikė Vilniuje besiklostančių ritualų analizę.

Antrąją konferencijos dieną pirmojoje sesijoje aptarti teoriniai aspektai: dr. Igoris Jankovas (Rusija) pristatė ritualą kaip įvairios kokybės socialinių pasaulių sąveikos mechanizmą, Mateusz Dasalas (Lenkija) pateikė daugiafaktorialų požiūrį į ritualo apibūdinimą. Prof. dr. Algis Mickūnas (JAV) pranešime „Kosminė ritualų esmė“ išvardijo esmingiausius ritualų bruožus: vienija bendruomenės narius, pristato bendruomenei simboliškai išplėtotas elgesio taisykles ir padalija pasaulį į šventiškas bei kasdieniaškas plotmes, taip atskleisdami pirmą pradžią kosmoso sudėti, nulemiančią genčių vietą ir likimus.

Šiuolaikinių ritualų raiškos būdus nagrinėjo prof. habil. dr. Gintautas Mažeikis, pateikęs pranešimą „Tradicionių *versus* propagandinių ritualų skirtumai ir sąsajos: filosofinė-lyginamoji analizė“, dr. Patrickas Laviolette (Naujoji Zelandija) pranešime „Ritualinis apgaudinėjimas: minia, kuri šokinėjo mėnulio šešėlyje“ aptaręs žmonių elgseną 1999 m. rugpjūčio 11 d. saulės užtemimo metu, Zornitza Draganova (Bulgarija) diskusijoms pateikė temą „Nematomi miesto ritualai – daugiau negu mada, mažiau negu sistema“, Madalina Ionescu (Rumunija) – „Nuotolinis atostogų valdymas: antropologijos raktas viešbučio kambario duryse“, Stanislovas Tomas (Prancūzija) – „Teisėjų šamanizmas“. Pastarieji pranešimai atvedė į dabartinės, moderniosios visuomenės erdves, mūsų pačių gyvenamą metą, o paskutinė sesija – ir į pačią Lietuvą, nes buvo skirta Lietuvos kultūrai ir ritualams.

Gražina Kadžytė pranešime „Ritualo metamorfozės šiuolaikinėje lietuvių kalen-

dorinėje sampratoje: tarp sakralumo ir komercijos“ pateikė Užgavėnių, Vilniaus Kaziuo mugės, Lietuvos valstybės atkūrimo dienos (vasario 16) ir Valentino dienos (vasario 14) lyginamuosius aspektus, kurie galėtų tapti metmenimis tūkstantmečiui ritualo metamorfozės projekcijai XXI a. Lietuvos visuomenėje. Atliepiamai diskusinis buvo dr. Andriaus Konickio „Bandymas suprasti vieną populiariausių nūdienos visuomeninių ritualų“ – eisenas. Diskusijose aktyviai dalyvavo ir klausytojai.

Konferencija baigta dr. Lilijanos Astros pranešimu „Ontinė duotybė, sakralumo simboliai ir ritualai senojoje lietuvių kultūroje“. Diskusijas apibendrino ir konferencijos darbą įvertino prof. Algis Mickūnas.

Gražina Kadžytė

„KNYGADVARIUI“ SKIRTAS SEMINARAS

2009 m. gegužės 15 d. Jono Basanavičiaus *Tautosakos bibliotekos* leidinių serijos skaitmeninės versijos kūrėjai Lietuvių literatūros ir tautosakos institute surengė seminarą, kuriame pristatė projekto, pavadinto „Skaitmeninė Jono Basanavičiaus lietuvių tautosakos biblioteka“, tarpiniais rezultatais.

Valstybiniam mokslo ir studijų fondui skyrus finansavimą, 2008 metais buvo pradėtas Leonardo Saukos ir Kosto Aleksyno 1993–2004 metais parengtų ir išleistų penkiolikos J. Basanavičiaus *Tautosakos bibliotekos* knygų (devynios iš jų – papildyti pakartotiniai paties J. Basanavičiaus skelbti veikalų leidimai) skaitmeninimas. Kuriant „Knygadvarį“ – taip vadinasi projekto internetinis puslapis – darbuojasi nemažas būrys folkloristų, kalbininkų, informatikų iš Lietuvių literatūros ir tautosakos, Lietuvių kalbos bei Matematikos ir informatikos institutų.

Kaip seminaro metu teigė projektą išsamiai pristačiusi jo vadovė, LLTI Sakytinės tautosakos skyriaus mokslo darbuotoja Jūratė Šlekonytė, trejus metus (2008–2010) trukusiančiu darbu siekiama perkelti *Tautosakos*

biblioteką į virtualią erdvę, sukuriant visą reikiamą peržiūrėjimo ir paieškos instrumentariją, padaryti visą šią folklorinę medžiagą prieinamą kuo platesnei vartotojų auditorijai, populiarinti gausų J. Basanavičiaus folklorinį paveldą. Nors „Knygadvaris“ kuriamas kaip savarankiška virtuali folklorinių duomenų bazė, jį rengiant siekta papildyti kitą, platesnę, dar 2003 metais pradėtą kurti lituanistikos paveldo informacinę sistemą „Aruodai“.

Pagrindiniai 2008 metų „Knygadvario“ darbai: tekstologiskai peržiūrėtos ir suskaitmenintos *Tautosakos bibliotekos* 1–7 knygos, parengta ir pateikta informacija apie patį J. Basanavičių, sukurta bendroji kūrinių paieškos sistema. Taip pat nustatytos virtualios sąsajos tarp www.knygadvaris.lt ir www.aruodai.lt informacinių sistemų.

Projekto dalyvė, LLTI Tautosakos archyvo skyriaus jaunesnioji mokslo darbuotoja Andžela Jakubynienė pristatė jos kuriamą asmenvardžių banką, pasidalijo mintimis apie darbo metu išryškėjusias problemas. Matematikos ir informatikos instituto Atpažinimo procesų skyriaus vyresnioji mokslo darbuotoja Nerutė Kligienė seminaro klausytojus ne tik supažindino su informatikos specialistų indėliu į „Knygadvarį“, bet ir kvietė visus aktyviau diskutuoti dėl šios ir panašių lituanistinio paveldo internetinių programų aktualumo, prieinamumo, ateities perspektyvų.

Vita Ivanauskaitė

TAUTOSAKININKUI IR ETNOLOGUI JONUI BALIUI – 100

Lietuvių literatūros ir tautosakos institute 2009 m. gegužės 27 d. surengtame seminare paminėtos žymaus folkloristo ir etnologo dr. Jono Balio 100-osios gimimo metinės. Seminarą ir J. Balio rankraščių bei spaudinių parodą surengė Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Tautosakos archyvo skyriaus darbuotojai, koncertine programa pasirūpino Vilniaus etninės veiklos centras ir XXXVII

tarptautinio folkloro festivalio „Skamba skamba kankliai“ rengėjai.

J. Balys gimė 1909 m. liepos 2 d. Kupiškio valsčiuje, Krasnavos vienkiemyje. Dar mokydamasis Panevėžio mokytojų seminarijoje, susidomėjęs tautosaka ir etnografija, ėmė rinkti Kupiškio krašto pasakas, dainas ir kitus senovinius dalykus. J. Balys studijavo Kauno, Graco ir Vienos universitetuose (pastarajame 1933 m. įgijo daktaro laipsnį), vėliau stažavo Helsinkyje. Čia parašė studiją, kurią grįžęs Kauno universitete apgynė kaip habilitacinį darbą (ji pakoreguotu pavadinimu *Griaustinis ir velnias Baltoskandijos kraštų tautosakoje* 1939 m. buvo paskelbtas *Tautosakos darbuose*). J. Balys visada pasižymėjo moksliniu aktyvumu, nuoširdžiu patriotizmu, domėjimusi naujomis metodologijomis bei technologijomis. 1935 m. jis ėmėsi vadovauti Kaune įkurtam Lietuvių tautosakos archyvu – moderniam mokslo centrui, kuris rinko ir tyrė folklorinę medžiagą. Surinkta tautosaka, mokslinės studijos, straipsniai buvo skelbiami archyvo leidžiamame periodiniame leidinyje *Tautosakos darbai*. Atėjus politinių pervartų metui, J. Balys 1944 m. pasitraukia į Vokietiją, o dar po keleto metų – į Jungtines Amerikos Valstijas. Gyvendamas išeivijoje, jis rengė ir leido daugiatomį leidinį *Lietuvių tautosakos lobynas*, taip pat rašė tautosakos ir etnologijos straipsnius Bostone leidžiamai *Lietuvių enciklopedijai* ir t. t. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, prisiminti ir įvertinti J. Balio nuopelnai mūsų šalies kultūrai bei mokslui. 1994 m. už reikšmingus Lietuvoje ir išeivijoje paskelbtus darbus, susijusius su etninės tradicijos puoselėjimu ir tyrinėjimu, jam buvo paskirta Jono Basanavičiaus premija. Laureatas ją skyrė savo raštų leidybai. 1998–2004 m. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute išleisti Ritos Repšienės parengti penki J. Balio *Raštų* tomiai. 1999 m. J. Balys apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 4-ojo laipsnio ordinu. Šiuo metu garbingo amžiaus mokslininkas gyvena pas savo dukterį Jungtinėse Valstijose, Virdžinijoje.

Seminarą pradėjusi Tautosakos archyvo skyriaus vadovė dr. Rūta Žarskienė savo pra-

nešime kalbėjo apie J. Balio darbų svarbą, atsakomybę tęsiant jo pradėtus darbus. Apibūdinti Lietuvių tautosakos archyvo veiklą 1935–1939 m., ji pažymėjo, kad J. Balys siekė, jog Tautosakos archyvas, nors ir jungiamas prie kitų įstaigų, išliktų kaip atskiras, savarankiškas padalinys, išsaugantis savo vardą ir darbo sąlygas. Deja, politinių pervartų laikotarpiu tarptautiniu mastu pripažintam Lietuvių tautosakos archyvui nepavyko išsaugoti nei savo nepriklausomybės, nei vardo. Dar prieš karą archyvo fondai buvo perkelti į Vilnių ir perduoti naujai įkurtai Lietuvos mokslų akademijai. Pokariu Lietuvių tautosakos archyvas, siekiant išvengti okupacinės valdžios kišimosi ir galimo medžiagos sunaikinimo, pervadintas į Lietuvių tautosakos rankraštyną. Šiuo metu Lietuvių tautosakos rankraštyne saugoma per 1,9 mln. kūrinių. Jo fondus sudaro didžiulės, nuolat papildomos rankraščių, garso ir vaizdo įrašų, fotografijų kolekcijos. Publikuotos įvairių tautosakos žanrų rinktinės, nuo 1992 m. akademiko Leonardo Saukos pastangomis atkurta Lietuvių tautosakos archyvo periodinis leidinys *Tautosakos darbai*. Pastaraisiais metais Tautosakos archyvo skyriaus darbuotojų dėmesys kreipiamas į fondų išsaugojimo, skaitmeninimo darbus: kuriamos duomenų bazės, kopijuojami garso įrašai, skenuojamos nuotraukos ir rankraščiai. Pasidžiaugta, kad 2008 m. Institute saugoma Lietuvių tautosakos archyvo ir Lietuvių mokslo draugijos fonogramų kolekcija (1908–1949) įtraukta į UNESCO nacionalinį „Pasaulio atminties“ registrą kaip regioninės reikšmės dokumentinio paveldo objektas.

Ilgametė didžiojo *Lietuvių kalbos žodyno* bendradarbė, lituanistė dr. Klementina Vossylytė seminare apžvelgė kupiškėnų įnašą į lituanistiką. Jos duomenimis, lietuvių kalba, literatūra ir tautosaka rūpinosi 60 iš Kupiškio krašto kilusių filologų: 19 kalbininkų, 40 literatų, publicistų, bibliografų... bei vienas ypač žymus tautosakininkas dr. Jonas Balys. Greta jo paminėtinas plataus profilio kalbininkas, artimas J. Baliui ne tik savo biografija, bet ir darbų gausa, Pranas Skardžius, priverstinis emigrantas, taip pat dirbęs Kongreso bib-

liotekoje. Iš Kupiškio krašto kilęs ir garsus onomastikos specialistas Aleksandras Vana-gas, žodynininkai Napalys Grigas, Bronė Vo-sylytė, Antanė Kučinskaitė, Domas Lukšys, kraštotyrininkas Pelikisas Bugailiškis, poetai Petras Babickas, Jonas Graičiūnas, rašytojas Juozas Baltušis ir daugelis kitų. K. Vosylytės manymu, J. Balys iš kitų išsiskyrė griežtumu, principingumu, darbštumu, kritiškumu. Jis reikalavo tikslaus ir atsakingo požiūrio į tau-tosakos mokslą, pats irgi rėmėsi tik faktais, todėl gana dažnai išsiskirdavo jo ir mitologi-jos tyrinėtojų (Marijos Gimbutienės, Algirdo Greimo) nuomonės.

Etninės draugijos pirmininkas, astrofizi-kas, prof. dr. Libertas Klimka savo pranešime „Liaudies astronominių žinių išvalgos Jono Balio darbuose“ pažymėjo, kad dar sunkio-mis vokiečių okupacijos sąlygomis J. Balys pradėjo Tautosakos archyve sukauptos me-džiagos, susistemintos ir apibendrintos svario-mis etnologinėmis išvalgomis, publikacijas. Pirmieji darbai buvo skirti mažai tirtai etno-žinijos sričiai – liaudies žinioms apie dan-gaus skliauto reiškinius; tai studijos *Saulinės dainos* (paskelbta 1943 m. žurnale *Gimtasai kraštas*) ir *Tautosaka apie dangų* (rankraštis pražuvo, 1951 m. JAV išleista santrauka). Čia apžvelgtos bene visos svarbiausios astro-nominių ir atmosferos reiškinių refleksijos kaimo žmonių sąmonėje: saulės ir mėnulio mitologizavimas, šviesulių sąsajos su auga-lija ir gyvūnija, šviesulių užtemimai, žvaigž-dynai – Grįžulo Ratai, Sietynas, Šienpjoviai, aptariant jų pavadinimų kilmę bei semanti-ką. J. Balio konsultantu astronomijos klau-simais buvo Česlovas Masaitis. Baigdamas prelegentas pažymėjo, kad garbiojo jubilato pradėti darbai, tiriant liaudies astronomines žinias, šiandien plėtojami Lietuvos etnokos-mologijos muziejuje, jie įgyja ir tarptautinį pripažinimą.

LLTI Tautosakos archyvo skyriaus dar-buotoja Gražina Kadžytė kalbėjo apie J. Ba-lio suburtą talką Tautosakos archyvui: rin-kėjų paiešką, skatinimą, tautosakos rinkimo metodikos kūrimą. Ji atkreipė dėmesį, kad jau pačioje J. Balio veiklos pradžioje kilo įvairių ginčų tarp jauno, dvidešimt ketverių

metų mokslininko ir senesnės kartos Lietuvių tautosakos komisijos vadovo Vinco Krėvės-Mickevičiaus ir kt. Todėl nenuostabu, kad 1935 m. J. Balys neperrenkamas VDU asis-tento pareigoms, tačiau jam pasiūloma tapti Lietuvių tautosakos archyvo vedėju. Archy-vui papildyti J. Balys imasi organizuoti tau-to-sakos rinkimą visoje Lietuvoje. Kreipdama-sis į galimus tautosakos rinkimo talkininkus, J. Balys plačiai naudojasi anuometine spau-da, atnaujiną asmeninius susirašinėjimus su jau dirbančiais šį darbą ir rašo kvietimus pa-žįstamiems ir nepažįstamiems mokytojams, įvairių Lietuvos vietovių inteligentams. Ilgai negaišiuodamas, 1936 m. J. Balys parengia ir išleidžia *Tautosakos rinkėjo vadovą* (2-oji pa-pildyta laida – 1940 m.), kuriame išdėsto, ką ir kaip rinkti, pateikia klausimynus, sutvar-kytų rinkinių pavyzdžius. Archyvo pagalbi-ninkai buvo skatinami ir materialiai, todėl 1938 m. buvo pasiektas rekordas – gauta 80 tūkstančių kūrinių.

Etnologė dr. Elena Bradūnaitė vaizdingai papasakojo savo prisiminimus apie J. Balio veiklą JAV, bendravimo su juo išpūdžius, asmenybės bruožus. Prelegentės nuomone, visas J. Balio gyvenimas išeivijoje buvo su-sijęs su jo darbu Lietuvių tautosakos archy-ve. Ir Amerikoje jo pagrindiniai tikslai išliko tie patys. „Svarbiausias mano užsibrėžtas tikslas buvo surinkti ir paskelbti pačią „tau-tosakinę žaliavą“, be to, pasistengti, kad tie leidiniai pakliūtų į kuo didesnę bibliotekų ir tyrimo įstaigų skaičių. <...> Kas norės, ga-lės pastudijuoti tą medžiagą nors ir po šimto metų“, – sakė J. Balys mokslininkei duotame interviu (*Draugas*, 1982, Nr. 261). Tik atvy-kęs į Ameriką, jis pradėjo rinkti tautosaką iš senųjų emigrantų („dypukų“), kurie išvyko iš Lietuvos prieš Pirmąjį pasaulinį karą, dar 1905–1906 metais. Jis pastebėjo, kad šitie žmonės atsivežė į Ameriką labai senovinių papročių ir tautosakos, kuri nebuvo spėta už-fiksuoti Lietuvoje. Mokslininkas patarė jau-nai etnologei, po dvidešimt metų vykstančiai jo paties pėdomis, centruotis į Pensilvani-jos lietuvių tarpusavio bendravimo papročius ir jų etiką, pagrįstai manydamas, kad jie galė-jo išlikti nepakitę jau keletą kartų. Dvidešimt

penkerius metus J. Balys išdirbo Kongresų bibliotekoje Vašingtone, atrinkinėdamas ir užsakinėdamas Sovietų Sąjungoje leidžiamas knygas. Po darbo namuose rengdavo *Lietuvių liaudies lobyno* tomus (1951–1981 m. išėjo devyni tomai), jiems leisti pridėdavo ir savo pinigų. Savo lėšomis jis įrengė ir Tautosakos kambarį Putname, ten iki šiol yra saugomi visi jo rankraščiai, knygos, kartotekos, Lietuvoje ir Amerikoje surinkta tautosakinė medžiaga.

Po seminaro senąsias Kupiškio krašto ir kitas aukštaitiškas dainas bei sutartines,

atgaivintas iš Lietuvių tautosakos archyvo fonografo plokštelių įrašų, padainavo Lietuvos mokslų akademijos folkloro ansamblis „Dijūta“. Kupiškio kultūros namų folkloro ansamblis „Kupkėmis“ festivalio „Skamba skamba kankliai“ žiūrovus ir jubiliejinio seminaro svečius nustebino savo išradingumu, parodydami senųjų kupiškėniškų vestuvių ištrauką. Po koncerto G. Kadžytė pakvietė seminaro dalyvius pratesti pradėtas diskusijas ir apžiūrėti Lietuvių tautosakos rankraštyne saugomų J. Balio rankraščių ir jo spaudinių parodą.

Rūta Žarskienė